Rimski vojaki na območju Slovenije od ustanovitve Akvileje do vdora Markomanov in Kvadov

Jan Cotič

The presented paper is based on already published inscriptions mentioning roman soldiers, their functions and units in which they served. This type of research problem was chosen during the review of current state of research and literature about the Roman army in today's Slovenia. In addition to other (non-military) inscriptions, the majority of them are stored in lapidaries of the National museum of Slovenia in Ljubljana and in regional museums of Celje and Ptuj-Ormož. The remaining part of the inscriptions is distributed among the Dolenjska museum in Novo mesto, Bela krajina museum in Metlika and in the lapidary of the Carinthian regional museum in Slovenj Gradec. Some inscriptions are also inbuilt in churches, castles, mills and houses.

Inscriptions with its content supplement the archeological findings of the discussed period and contribute to a better and more comprehensive picture of roman military presence and functioning in the region of today's Slovenia. Roman military inscriptions are collected in a catalog and accurately analyzed according to military functions and units mentioned on inscriptions. Its aim is to explain the presence and the structure of the roman army in present-day Slovenia between the foundation of Aquileia and the invasion of the Marcomanni and the Quadi. All Inscriptions after this period are therefore listed in tabular form only.

Key words: Roman period, epigraphic, roman provinces, roman army, military units, military functions

Spregledom stanja raziskav in literature je moč ugotoviti, da pomemben vir za sestavo celostne slike o rimski vojaški aktivnosti na slovenskem prostoru predstavljajo viri antičnih avtorjev,¹ ki so s konkretnimi materialnimi dokazi podprti zgolj na posameznih lokacijah (npr. Grad pri Šmihelu, Dolge njive pri Vrhniki, Grad pri Reki, reka Ljubljanica, Ločica pri Polzeli itd.). Slovenski prostor je v času rim-

skih osvajalnih pohodov veljal za prostor z izrazito prehodno lego in stičišče med Italijo in jugovzhodno Evropo. Zato je bila nastanitev legij ali manjših vojaških oddelkov v veliki meri povezana z gradnjo cestnega omrežja, obrambo pred morebitnimi vdori obmejnih sovražnih ljudstev in bila kasneje pogojena z nadzorom rimskih trgovskih in transportnih poti, ki so vodile v matično Italijo.

Analiza obravnavanih vojaških napisov bo pokazala ali je bila prisotnost vojaških oddelkov na slovenskem prostoru pogojena z osvajanjem jugovzhodnoalpskega in zahodnobalkanskega prostora ter kako ohranjeni napisi odražajo razmerje v številu vojakov in vojaških oficirjev.

¹ *Titus Livius - Ab urbe Condita liber XLI* (Marjeta Šašel Kos, *Situla, Volume 43: Appian and Illyricum* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2005), 321–322), *Appianos - Romaika* (Šašel Kos, *Rimsko osvajanje zahodnega Balkana* (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2010), 176), *Hostius - Bellum Histricum* (Šašel Kos, *Appian and Illyricum*, 323), *Tacitus - Annales, Ab excessu divi Augusti, Cassius Dio - Rhomaike historiae*.

Rimski vojaški napisi najdeni v Sloveniji so bili kot tema raziskave že podrobneje obravnavani predvsem za območje Emone in Celeje. Kot del raziskave povezane z nastankom Emone so nekatere vojaške napise obravnavali Balduin Saria,² Jaroslav Šašel³ in Marjeta Šašel Kos,⁴ Julijana Visočnik pa je poglobljeno raziskavo vojaških napisov opravila za območje Celeje in njenega agra,⁵ zato so njene ugotovitve samo povzete. Vojaški napisi iz Emone, Petovione, Nevioduna in Pretorija Latobikov so bili kot celota zabeleženi in opisani v strokovnih in znanstvenih objavah, npr. vodnikih po lapidarijih⁶ pristojnih muzejev, katalogih razstav ter v znanstvenih objavah.⁷

Rezultati raziskovanja so predstavljeni kvantitativno v obliki tabel ter kvalitativno. Slovenski prostor je bil v smislu vojaškega delovanja v veliki meri prehodnega značaja, zato je moč sklepati, da bodo opazna minimalna odstopanja v razmerju med napisi vojakov in vojaških oficirjev. Preučeni rezultati so dali drugačen pogled na obravnavano temo, saj je raziskava pokazala, da je razmerje predstavnikov vojske in oficirjev odvisno od kraja (in njegovega statusa ter časa nastanka), kjer so bili nastanjeni.

Katalog vojaških napisov

Iz Emone in njene okolice je poznanih dvanajst vojaških napisov: deset nagrobnih napisov (št. 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 in 12/13) in dva votivna oltarja (št. 3 in 4). Na štirih spomenikih so izpričani štirje veterani, pri tem sta v treh primerih eno-

ti navedeni (št. 9, 11 in 12/13) in v enem ne (št. 10). Starost je navedena na nagrobniku veterana Tita Varia (št. 9), ki je ob svoji smrti štel 60 let.

Tabela 1: Število obravnavanih rimskih vojaških napisov najdenih v Sloveniji

Emona	13
Petovio	20
Neviodunum	16
Practorium Latobicorum	18
Celcia	52
predstavniki vojske na posamičnih lokacijah po Sloveniji	1
SKUPAJ	120

Z oznako, ki se nanaša na navadnega vojaka (*miles*), so izpričani trije vojaki (št. 5, 6 in 7). Izraz *miles* se pojavi tudi na nagrobnikih pretorijanca Pudensa (št. 2) in Lucija Elija Nigrina (št. 8), ki je kot vojak marinec (*militi classis*) služil v Panonskem ladjevju. Kot edini omenjeni pretorijanec je Pudens vojaško službo opravljal v Druhi pretorijanski kohorti (*Cohors II Praetoriae*), a je očitno ni dokončal, saj je na nagrobniku navedeno, da je odslužil 7 let in umrl pri 25. letih.

Na devetih napisih je navedena pripadnost vojakov posameznim legijam. Petnajsta Apolonica legija je navedena na napisih št. 4, 5, 9 in 12, trinajsta Dvojna legija pa na napisih št. 3, 6, 7, in 11. Na nagrobnem napisu veterana Lukija Oklacija (št. 12) je omenjen tudi veteran Tit Kalvencij, ki je vojaško službo opravljal v osmi Avgustovi legiji (št. 13). Slednja je bolje dokumentirana na območju današnjega Ptuja. Imena legij so na napisih št. 4, 9, 12, 13 navedena samo s številko, kar dokazuje, da so nekatere legije bile prisotne na tem območju že pred uvedbo Avgustovih vojaških reform.⁸

Med vojaškimi napisi iz Emone je po opravljanju vojaške službe najbolj izpoveden nagrobnik Tita Junija Montana (št. 1), ki navaja, da je svojo bogato vojaško kariero šestkrat opravljal kot vojaški tribun, šestkrat je bil prefekt konjenice,

- 2 Balduin Saria, "Vojaški nagrobni napis iz Emone," *Kronika slovenskih mest* 3, no. 1 (1937): 46–48.
- 3 Jaroslav Šašel, *Situla, Volume 30 - Opera Selecta: Pro Legato* (Ljubljana: Narodni muzej, 1992), 305–315.
- 4 Marjeta Šašel Kos, "Je bila Emona nekdanji tabor 15. legije in veteranska kolonija?" *Zgodovinski časopis* 52, no. 3 (112) (1998): 317–329, Marjeta Šašel Kos, "The 15th Legion at Emona – Some thoughts," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 109 (1995): 227–244.
- 5 Julijana Visočnik, "Vojaški napisi iz Celeje in njene okolice," *Arheološki vestnik* 59 (2008): 325–357.
- 6 Blagoj Jevremov, *Vodnik po lapidariju I. del* (Ptuj: Pokrajinski muzej, 1988), Marjeta Šašel Kos, *Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije – Rimski spomeniki – Vodnik* (Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2004).
- 7 Lovenjak, *Situla, Volume 37: Neviodunum - Inscriptiones Latinae Sloveniae* (ILSI) 1, Šašel Kos, "Je bila Emona nekdanji tabor 15. legije in veteranska kolonija?", 317–329.

- 8 Kate Gilliver, "The Augustan Reform and Structure of the Imperial Army," in *A Companion to the Roman Army*, ur. Paul Erdkamp (Chichester: Wiley-Blackwell, 2007), 185, 188.

Tabela 2: Predstavniki vojaških oficirjev v Emoni

Št.	Ime oficirja	Funkcija, vojaška enota	Starost	Datacija	Vrsta napisa	Najdišče	Objava
1.	Titus Iunius Montanus	tribunus militum, praefectus equitum, praefectus fabrum, pro legato	/	avgustejsko obdobje	nagrobni napis	Ljubljana	Šašel Kos, 2004, 85, št. 36

Tabela 3: Predstavniki vojske v Emoni

Št.	Ime vojaka	Funkcija, vojaška enota	Starost	Datacija	Vrsta napisa	Najdišče	Objava
Praetoriani							
2.	Pudens	miles cohortis II praetoriae	25	verjetno 1. st.	nagrobni napis	Ljubljana	Šašel Kos, 2004, 85, št. 37
Signiferi							
3.	... Valerius Aemilianus	signifer legionis XIII Geminac	/	verjetno 3. st.	votivni napis (posvetilo Jupiteru Odvrčalcu zla ali Dolihenskemu)	Ljubljana	Šašel Kos, 2004, 82, št. 17
Frumentarii							
4.	Vibius	frumentarius legionis XV	/	prva polovica 1. st.	votivni napis (oltar posvečen Cereri)	Ljubljana	Šašel Kos, 2004, 80, št. 8
Milites							
5.	Caius Clodius Secundus	miles legionis XV Apollinaris	/	prva polovica 1. st.	nagrobni napis	Ljubljana	Šašel Kos, 2004, 86, št. 38
6.	Marcus Aurelius Crispinianus	miles legionis XIII Geminac	/	253-268	nagrobni napis	Ljubljana	Šašel Kos, 2004, 87, št. 41
7.	/	miles legionis XIII Geminac	/	3. st.	nagrobni napis	Ljubljana	Šašel Kos, 2004, 87, št. 42
8.	Lucius Aelius Nigrinus	militi classis Pannonicae	/	konec 2. ali 3. st.	nagrobni napis (odlomek nagrobnika)	Ljubljana	Šašel Kos, 2004, 87, št. 44
Veterani							
9.	Titus Varius	veteranus legionis XV	60	prva polovica 1. st.	nagrobni napis	Ljubljana	Šašel Kos, 2004, 86, št. 39
10.	Caius Vettennius	veteranus	/	verjetno prva polovica 1. st.	nagrobni napis	Ljubljana	Šašel Kos, 2004, 87, št. 40.

Št.	Ime vojaka	Funkcija, vojaska enota	Starost	Datacija	Vrsta napisa	Najdišče	Objava
11.	Aurelius Io- vinus	veteranus legi- onis XIII Ge- minae	/	3. st.	nagrobni napis	Ljubljana	Šašel Kos, 2004, 87, št. 43
12.	Lucius Ocla- tius	veteranus legi- onis XV	/	prva polovi- ca 1. st.	nagrobni napis	Ljubljana	Šašel Kos, 1998, 332, št. 3
13.	Titus Calven- tinus	veteranus legi- onis VIII	/				

Tabela 4: Predstavniki vojske v Petovioni

Št.	Ime vojaka	Funkcija, vojaška enota	Starost	Datacija	Vrsta napisa	Najdišče	Objava
Beneficiarii							
14.	Caius Cornelius Proculus	beneficiarius tribunus, miles legionis XIII Geminac	/	sredina 1. st.	nagrobni napis	Spodnja Hajdina	Jevremov, 1988, 46, št. 14
Centuriones							
15.	Marcus Petronius Classicus	centurio legionis VIII Augusta	/	prva polovica 1. st.	nagrobni napis	Ptuj (videmska cerkev)	Jevremov, 1988, 39, št. 6
16.	Marcus Claudius Avitus	centurio legionis X Geminac pia fidelis	/	2. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru)	Vičava	Jevremov, 1988, 99, št. 105
17.	Martial	centurio legionis XIII Geminac	/	3. st.	votivni napis (oltar posvečen Diani)	Ptuj (Titov trg)	Jevremov, 1988, 109, št. 120
Praefecti							
18.	Aelius Marinus	praefectus cohortis II Hispanorum	/	druga polovica 2. in začetek 3. st.	nagrobni napis	Vičava	Jevremov, 1988, 115, št. 132
19.	Publius Aelius Marcianus	preaefectus cohortis I Germanorum	/				
Optii							
20.	Lucius Faninus Quadratus	optio legionis I Adiutricis pia fidelis	/	2. st.	nagrobni napis	Ptuj (minoritska cerkev)	Jevremov, 1988, 37, št. 3
Primi hastati							
21.	Saturninus	primus hastatus legionis VIII Augusta	70	prva polovica 1. st.	nagrobni napis	Ptuj (videmska cerkev)	Jevremov, 1988, 40, št. 7
Decuriones							

Št.	Ime vojaka	Funkcija, vojaška enota	Starost	Datacija	Vrsta napisa	Najdišče	Objava
22.	Marcus Secundinus Vitalis	decurio alae I Thracum	/	konec 1. st. - sredina 2. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru Odvrtaču zla)	Ptuj	Jevremov, 1988, 95, št. 97
		Milites					
23.	Lucius Anneus Surus	miles legionis XIII Geminac	30	konec 1. st.	nagrobni napis	Zgornja Hajdina	Jevremov, 1988, 42, št. 9
24.	Caius Memius Primus	miles legionis XIII Geminac	/	druga polovica 1. st.	nagrobni napis	Zgornja Hajdina	Jevremov, 1988, 43, št. 11
25.	/	militi legionis XIII Geminac	/	/	nagrobni napis	reka Drava	Jevremov, 1988, 66, št. 41
26.	Ulpus Secundus	miles legionis XIV Geminac	/	verjetno 3. st.	nagrobni napis	Majski vrh v Halozah	Jevremov, 1988, 83, št. 70
27.	Fannius Florentinus	miles legionis XIV Geminac	/	2. st.	nagrobni napis	grad Velika Nedelja	Jevremov, 1988, 86, št. 75
28.	/	miles legionis XIV Geminac	65	2. st.	nagrobni napis (del pepelnice)	Ptuj (cerkev sv. Ožbolt)	Jevremov, 1988, 125, št. 152
		Veterani					
29.	Aulus Postumius Seneca	veteranus legionis XI Claudia pia fidelis	85	prva polovica 1. st.	nagrobni napis	Spodnja Hajdina	Jevremov, 1988, 35, št. 1
30.	/	missicio legionis VIII Augusta	/	sredina 1. st.	nagrobni napis (odlomek nagrobnika)	Zgornja Hajdina	Jevremov, 1988, 45, št. 13
31.	Lucius Iulius Valens	veteranus legionis XIII Geminac	/	/	nagrobni napis	Zgornja Hajdina	Jevremov, 1988, 67, št. 43
32.	Marcus Aurelius ...	veteranus cohortis ...	29 ali več	konec 1. st. – začetek 2. st.	nagrobni napis (odlomek nagrobnika)	Zgornja Hajdina	Jevremov, 1988, 71, št. 50.
33.	Caius Cassius Silvester	veteranus legionis IV Flavia Felix	/	2. st.	votivni napis (oltar posvečen Viktoriji)	Ptuj (Panorama)	Jevremov, 1988, 112, št. 127

dvakrat načelnik inženirjev in dvakrat oficir viteškega stanu.⁹ Funkcija *pro legato* je nekoč bila interpretirana kot namestnik legijskega poveljnika, tako piše tudi Balduin Saria, ki je domneval, da je Montan poveljeval petnajsti Apolonovi legiji.¹⁰ Njegovo tezo je prvi ovrgel Jaroslav

Šašel, ki je natančno analiziral to funkcijo in zaključil, da ta naziv ni pomenil legijskega poveljnika, temveč oficirja viteškega stanu.¹¹ Ta naj bi opravljal različne vojaške, tehnične, predvsem pa administrativne funkcije z nalogo, da bi utrdil rimsko oblast na območjih, ki so bila šele ne-

9 Šašel Kos, *Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije – Rimski spomeniki – Vodnik*, 85, no. 36.

10 Saria, "Vojaški nagrobni napis iz Emone," 46.

11 Jaroslav Šašel, *Situla, Volume 30 - Opera Selecta: Zur Frühgeschichte der XV. Legion und zur Nordostgrenze der Cisalpina zur Zeit Caesars* (Ljubljana: Narodni muzej), 469–477.

davno osvojena in priključena cesarstvu.¹² Kasnejše študije in raziskave so dodatno potrdile, da zaključki Sarie niso pravilni, saj jim nasprotuje epigrafsko, numizmatično in arheološko gradivo.¹³ Med vojaškimi napisi iz Emone sta po funkciji omenjena tudi intendant petnajste Apolonove legije (št. 4) in zastavonoša ali nosilec znaka (*signifer*) trinajste Dvojne legije (št. 3).

Iz Petovione in njene okolice je znanih devetnajst vojaških napisov: trinajst nagrobnih napisov (št. 14, 15, 18/19, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31 in 32), štirje oltarji (št. 16, 17, 22 in 33) in dva spomenika za katera ni mogoče natančno določiti vrste (št. 26 in 29).

Na petih spomenikih so izpričani veterani, pri tem so v štirih primerih (št. 29, 30, 31 in 33) enote navedene in v enem ne (št. 32). Veterani so na štirih napisih izpričani z oznako *veteranus* (št. 29, 31, 32 in 33), medtem ko oznaka *missicio* nepoznanega vojaka (št. 30) izpričuje status odsluženega vojaškega roka. Starost vojakov je možno razbrati na petih napisih (št. 29, 21, 23, 14 in 28). Zaokrožena je na 5 ali 10 let: 85 (št. 29), 70 (št. 26), 30 (št. 14) in 65 (št. 28) let, medtem ko nagrobnik Marka Avrelija (ime je nepopolno) navaja 11 let službovanja v neznani kohorti, iz česar lahko sklepamo, da je vojak imel vsaj 29 let, ko je preminil.¹⁴ Na nagrobniku je navedeno, da je bil veteran. Iz tega lahko sklepamo, da je bil vojak starejši in je bil 11 let pred smrtjo najverjetneje premeščen v drugo enoto. Z oznako *miles* je izpričanih pet vojakov (št. 23, 24, 25, 26 in 27), prav tako se pojavi še na nagrobniku tribunskega beneficiaryja Kaja Kornelija Prokula (št. 14).

Pripadnost vojakov posameznim enotam je navedena na osemnajstih napisih. Osmo Avgustova legija je izpričana na treh napisih (št. 15, 21 in 30), trinajsta Dvojna legija pa na šestih napisih (št. 23, 24, 14, 25, 31 in 17), štirinajsta Gemina na treh (št. 26, 27 in 28), deseta Gemina (št. 16),

četrtta Flavija Srečna (št. 33), enajsta Klavdijeva (št. 29) in prva Pomožna (št. 20) pa po enkrat. Med vojaškimi enotami je omenjen še desetnik konjeniškega oddelka prve Traške ale (*decurio alae I Thracum*) (št. 22). Na sarkofagu postavljenem v spomin preminulima staršema iz Vičave (št. 18), je navedeno, da sta naročnika sinova, ki sta vojaško službo opravljala kot načelnika oziroma polkovnika pomožnih enot: prva Germanška (*Cohors I Germanorum*) in druga Hispanska kohorta (*Cohors II Hispanorum*).

Iz Drnovega pri Krškem, kjer se je nekoč razprostiral rimski municipij *Neviodunum*, je vse rimske napise nevioudunskega agra zbral in ovrednotil M. Lovenjak,¹⁵ vojaški napisi pa še niso bili strnjeno dokumentirani ali obravnavani. Dvanajst tovrstnih napisov je bilo najdenih v neposredni bližini antičnega mesta. Največ jih je iz Velikih Malenc (5 napisov) in Krške vasi (3 napisi) ter po en primer iz Leskovca pri Krškem, Valične vasi, Čateža in Dobove.

Po številu največ beneficiarskih napisov, ki jih sestavlja devet votivnih oltarjev (št. 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42 in 43) in nagrobni napis (št. 44) konzularjevega beneficiaryja iz obdobja druge polovice 2. in prve polovice 3. st.

Napisi št. 35, 40, 41 in 42 so bili najdeni na hribu Gradišče pri Velikih Malencah, kjer se je od 2. st. dalje nahajal poznorimski utrjeni kastel, ki je branil in nadzoroval rimsko cesto še v 6. st.¹⁶ Na treh napisih sta poleg funkcije konzularjevega beneficiaryja omenjeni tudi legiji v katerih so beneficiaryji službovali. Na napisih št. 35 in 40 je navedena deseta Dvojna legija, na napisu št. 41 pa štirinajsta Dvojna legija z vzdevkom *Martia victrix* (Marsova zmagovita) (št. 41). Med predstavniki vojske sta iz napisov omenjena Publij Maksimij Matern, ki je kot merilec desete Dvojne legije verjetno sodeloval pri postavljanju vojaških taborov svoje legije, in Maksimij Mansuet, ki je svojo službo opravljal kot centurion dvanajste Bliskovite legije. Mansuet je na-

12 Marjeta Šašel Kos, "Colonia Iulia Emona – the genesis of the Roman city," *Arheološki vestnik* 63 (2012), 100.

13 Mitja Gaspari, »*Apud horridas gentis ...*« začetki rimskega mesta *Colonia Iulia Emona* = beginnings of the Roman town of *Colonia Iulia Emona* (Ljubljana: muzej in galerije mesta Ljubljane, 2010), 113; Šašel Kos, "Colonia Iulia Emona – the genesis of the Roman city," 100.

14 Jevremov, *Vodnik po lapidariju I. del*, 71, no. 50.

15 Lovenjak, *Stitula, Volume 37: Neviodunum - Inscriptiones Latinae Sloveniae (ILSL) I*, 141–142.

16 Iva Mikl Curk, Slavko Ciglenečki and Davorin Vuga, *Po poteh rimskih vojakov v Sloveniji* (Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine Slovenije, 1993), 193.

Tabela 5: Predstavniki vojske v Neviodunu

Št.	Ime vojaka	Funkcija, vojaška enota	Starost	Datacija	Vrsta napisa	Najdišče	Objava
Praetoriani							
34.	Caius Mullo- nius Secundi- anus	eques praeto- riae	25	3. st.	nagrobni napis	Tržišče (cer- kev)	Lovenjak, 1998, 144-146, št. 65
Beneficiarii							
35.	Marcus Aure- lius Alexander	beneficiarius consularis le- gionis X Ge- minae	/	l. 232	votivni napis (oltar posvečen vrhovni boginji ali vzvišeni Ce- lestidi)	Gradišče pri Vel. Malencah	Lovenjak, 1998, 31-32, št. 1; Šašel Kos, 2004, 101, št. 121
36.	Marcus Anto- nius Iulianus	beneficiarius consularis	/	konec 2. – zač- etek 3. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru)	Krška vas (sto- pnišče mlina)	Lovenjak, 1998, 39, št. 5; Šašel Kos, 2004, 102, št. 122
37.	Lucius Carani- tus Gratus	beneficiarius consularis	/	konec 2. – zač- etek 3. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru)	Krška vas (vo- gal hišnega objekta)	Lovenjak, 1998, 41, št. 6
38.	Gaius Valerius Avitus	beneficiarius consularis	/	konec 2. – zač- etek 3. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru)	Krška vas (hi- šni objekt)	Lovenjak, 1998, 42, št. 7
39.	Aurelius Mar- cus	beneficiarius consularis	/	Druga polovi- ca 3. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru in zave- tniku kraja)	Leskovec pri Krškem	Lovenjak, 1998, 43-44, št. 8
40.	Lucius Septi- mus Avitus	beneficiarius consularis legi- onis XIV	/	Prva polovi- ca 3. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru in zave- tniku kraja)	Gradišče pri Vel. Malencah	Lovenjak, 1998, 44-45, št. 9; Ša- šel Kos, 2004, 102, št. 123
41.	Marcus Aure- lius Zenas	beneficiarius consularis legi- onis XIV Mar- tia Victricis	/	l. 235	votivni napis (oltar posvečen Jupitru in zave- tniku kraja)	Gradišče pri Vel. Malencah	Lovenjak, 1998, 46-47, št. 10; Šašel Kos, 2004, 102, št. 124
42.	Lucius Pompe- ius Ingenuus	beneficiarius consularis	/	druga polovi- ca 2. ali zač- etek 3. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru in zave- tniku kraja)	Velike Ma- lence	Lovenjak, 1998, 48-49, št. 11
43.	/	beneficiarius consularis	/	konec 2. ali za- četek 3. st.	votivni napis (del oltarja)	Čatež (pomo- žni župnijski objekt)	Lovenjak, 1998, 50-51, št. 12
44.	Marcus Iulius Vitalis	beneficiarius consularis	/	2. st.	nagrobni napis	Krška vas (vo- gal mlina)	Lovenjak, 1998, 79-80, št. 27
Centuriones							

Št.	Ime vojaka	Funkcija, vojaška enota	Starost	Datacija	Vrsta napisa	Najdišče	Objava
45.	Maximius Mansuetus	Centurio legionis XII Fulminatae	/	verjetno 1. st.	nagrobni napis	Dobova (cerkev)	Lovenjak, 1998, 141-142, št. 64
Mensores							
46.	Publius Maximus Mater-nus	Mensor legionis X Geminae	/	l. 240	votivni napis (oltar posvečen rojakom)	Valična vas (cerkev sv. Martina)	Lovenjak, 1998, 132-133, št. 60
Milites							
47.	Vibius Emeritus	miles legionis X Geminae	/	verjetno 3. st.	nagrobni napis	Šmihel pri Žužemberku (cerkev)	Lovenjak, 1998, 146-148, št. 66
Veterani							
48.	Lucius Marcus Blandus	veteranus ex decurio ... Noricorum	/	prva polovica 2. st.	nagrobni napis	Veliki Korinj (cerkev)	Lovenjak, 1998, 140-141, št. 63; Šašel Kos, 2004, 105, št. 139
49.	Caius Mullo-nius Verus	veteranus legionis X Geminae	/	3. st.	nagrobni napis	Tržišče (cerkev)	Lovenjak, 1998, 144-146, št. 65

grobnik dal postaviti v čast svoji tašči in materi Juliji Pompeji.¹⁷ Na napisu je navedeno, da je Mansuet službo centuriona opravljal v dvanajsti Bliskoviti legiji. Datacijo nagrobnika je Lovenjak postavil v čas okoli 1. st.¹⁸ Vendar pa Kasij Dion v svoji Rimski zgodovini legijo navaja v povezavi z nevihto, ki je vojake rešila pred neizbežnim porazom. Kasij Dionova navedba časovno in prostorsko dvanajsto Bliskovito legijo postavlja v leto 172 n. št, ko se je ta iz Melitene v Kapadokiji (*Cappadocia*; današnja provinca Nevşehir, Turčija) odpravila na vojaški pohod z Markom Avrelijem proti Kvadam na območje današnje Slovaške.¹⁹ Vojaški pohod je verjetno potekal tudi preko ozemlja današnje Slovenije in se nadaljeval proti severu, zato je možno, da je Man-

suet poveljeval eni od centurij namenjeni v boj proti Kvadam in dal v tem obdobju postaviti nagrobni napis. Po Kasiju Dionu je mogoče povzeti, da je Lovenjak datacijo nagrobnika postavil v prezgodnji čas. Nagrobnik je zaradi tega verjetno potrebno umestiti v drugo polovico 2. st., vendar je pri tem potrebno upoštevati, da podrobnosti o vojaškem pohodu in obeh bitkah še niso znani in da je dvanajsta Bliskovita legija nosila to ime že eno stoletje pred omenjenim dogodkom.²⁰

V Pretoriju Latobikov (*Praetorium Latobiorum*; današnje Trebnje) se je od 2. st. n. št. dalje nahajala pomembna prometna postojanka in vojaška točka.²¹ Postaja je upravno pripadala mu-

17 Lovenjak, Situla, *Volume 37: Neviodunum - Inscriptiones Latinae Sloveniae (ILSL)* 1, 141-142.

18 Lovenjak, Situla, *Volume 37: Neviodunum - Inscriptiones Latinae Sloveniae (ILSL)* 1, 142.

19 Cassius Dio, *Rhomaiké historiae*, 72=71.8-10.

20 Marjeta Šašel Kos, *Zgodovinska podoba prostora med Akvilejo, Jadranom in Sirmijem pri Kasiju Dionu in Herodijanu* (Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1986), 247, 249.

21 Marjeta Šašel Kos, *Zgodovinska podoba prostora med Akvilejo, Jadranom in Sirmijem pri Kasiju Dionu in Herodijanu*, 377; Iva Mikl Curk, Slavko Ciglenečki and Davorin Vuga, *Po poteh rimskih vojakov v Sloveniji* (Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine Slovenije, 1993), 47.

Tabela 6: Predstavniki vojakov v Pretoriju Latobikov

Št.	Ime vojaka	Funkcija, vojaška enota	Starost	Datacija	Vrsta napisa	Najdišče	Objava
Beneficiarii							
50.	Caius Antistius Threptus	beneficiarius consularis	/	konec 2. ali 3. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 107, št. 152
51.	Caius Antistius Maturus	beneficiarius consularis	/	verjetno konec 2. st.	votivni napis (oltar Jupitru)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 107, št. 153
52.	Tiberius Claudius Peregrinus	beneficiarius consularis	/	konec 2. ali začetek 3. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 107, št. 154
53.	Lucius Clodius Priscus	beneficiarius legati consularis	/	konec 2. ali začetek 3. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 108, št. 155
54.	Titus Iulius Firminus	beneficiarius consularis	/	druga pol. 2. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 108, št. 156
55.	Caius Novetius Restitutus	ex beneficiarius consularis veteranus legionis I Adiutricis	/	konec 2 ali začetek 3. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 108, št. 157
56.	Marcus Victorius Victorinus	beneficiarius consularis	/	l. 195	votivni napis (oltar posvečen Jupitru)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 108, št. 158
57.	Marcus Aurelius Valentinus	beneficiarius consularis legionis XIV Geminae	/	1. november 247/248	votivni napis (oltar posvečen Jupitru Doli-henskemu)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 108, št. 159
58.	Gaius Baebius Marcellinus	beneficiarius consularis legionis X Geminae	/	8. april 225	votivni napis (oltar posvečen Jupitru in vsem drugim bogovom in zavetniku kraja)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 109, št. 160
59.	Iulius Terentius	beneficiarius consularis legionis X Geminae Severianae	/	6. oktober 224	votivni napis (oltar posvečen vsem bogovom in zavetniku kraja)	Sv. Štefan pri Trebnjem	Šašel Kos, 2004, 109, št. 161

Št.	Ime vojaka	Funkcija, vojška enota	Starost	Datacija	Vrsta napisa	Najdišče	Objava
60.	Aurelius Secundianus / Itrius	beneficiarius consularis legionis X Geminae	/	18. maj, 3. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru in zavezniku kraja)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 109, št. 162
61.	Marcus Aurelius Valentinus	beneficiarius consularis legionis XIV Geminae	/	1. november, verjetno l. 247	votivni napis (oltar posvečen Jupitru in zavezniku kraja)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 109, št. 163
62.	Candidius Ursus	beneficiarius consularis legionis XIV Geminae	/	15. oktober, 3. st.	votivni napis (oltar posvečen Jupitru in zavezniku kraja)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 110, št. 164
63.	Gaius Iulius Dignus	beneficiarius consularis legionis X Geminae	/	1. oktober 250	votivni napis (oltar posvečen Jupitru in zavezniku kraja)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 110, št. 165
64.	Caius Iulius Impetratus	beneficiarius consularis legionis X Geminae	/	15. oktober 257	votivni napis (oltar posvečen Jupitru in zavezniku kraja)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 110, št. 166
65.	Lucius Valerius Faventinus	beneficiarius consularis legionis X Geminae Antoniane	/	l. 217	votivni napis (oltar posvečen Jupitru, zavezniku kraja in božanstvu cesarja)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 110, št. 167
66.	Lucius Varius Suiranus	beneficiarius consularis	/	29. september 240	votivni napis (oltar posvečen Jupitru in zavezniku kraja)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 111, št. 168
67.	/	beneficiarius consularis	/	l. 232	votivni napis (spodnji del oltarja)	Trebnje	Šašel Kos, 2004, 111, št. 169

nicipiju Nevioduna, vendar se je ta nahajala v neposredni bližini meje med provinco Panonijo in

Deseto italško regijo, ki je potekala na območju današnje Stične.²²

22 Marjeta Šašel Kos, "Cestni postaji Atrians in Pretorij Latobikov," in *Zakladi tisočletij*, ur. Bronislava Aubelj (Ljubljana: Modrijan, 1999), 239.

Tabela 7: Predstavniki beneficiarjev v Celeji

Št.	Ime beneficiarja	Funkcija, vojaška enota	Starost	Datacija	Prokurator
Beneficiarii procura-					
toris					
68.	Surus	beneficiarius pro- curator	/	I. 110	Memmius Apolaris
69.	Antonius Maximus	beneficiarius pro- curator	/	2. ali 3. desetletje 2. st.	Q. Caccilius Redditus
70.	L. Messius Frontinus	beneficiarius pro- curator	/	120 do neposredno po 135	C. Censorius Niger
71.	M. Ulpus Crescens	beneficiarius pro- curator	/	120-130	C. Censorius Niger
72.	Nonius? Primus	beneficiarius pro- curator	/	okoli 140	Plautius Caesianus
73.	Masclinius Successus	beneficiarius pro- curator	/	prva polovica 2. st.	C. Antistius Auspex
74.	Augustanus	beneficiarius pro- curator	/	prva polovica 2. st.	C. Rasinius Silo
75.	Gemellius Adiutor	beneficiarius pro- curator	/	prva polovica 2. st.	Drusius Proculus
76.	Q. Crescentius Mar- cellus	beneficiarius pro- curator	/	prva polovica 2. st.	Q. Lisinius Sabinus
77.	T. Flavius Dubitatus	beneficiarius pro- curator	/	prva polovica 2. st.	Q. Lisinius Sabinus
78.	C. Mustius Tettianus	beneficiarius pro- curator	/	prva polovica 2. st.	Lisinius Sabinus
79.	Lucilius Finitus	beneficiarius pro- curator	/	okoli 152-153	Flavius Titianus
80.	C. An(t)onius Valens	beneficiarius pro- curator	/	152-153	Flavius Titianus
81.	C. Fuscinius Catullus	beneficiarius pro- curator	/	154-158	Ulpus Victor
82.	Adnamius Flavinus	beneficiarius pro- curator	/	okoli 158	Ulpus Victor
83.	Adnamius Flavinus	beneficiarius pro- curator	/	okoli 158	Usenius Secundus
84.	Q. Kaninius Lucanus	beneficiarius pro- curator	/	158	Usenius Secundus

Št.	Ime beneficiarja	Funkcija, vojaška enota	Starost	Datacija	Prokurator
85.	Licinius Hilarus	beneficiarius procurator	/	okoli 160	M. Bassacus Rufus
86.	/	beneficiarius procurator	/	Čas Antonina Pija?	Cacilius Iuventianus
Beneficarii consularis					
87.	Rufus Senilis	beneficiarius consularis	/	konec 2. ali začetek 3. st.	
88.	Flavius Decoratianus	beneficiarius consularis	/	konec 2. ali začetek 3. st.	
89.	M. Ulpius Acilianus	beneficiarius consularis II Italicum	/	konec 2. ali 3. st.	
90.	Q. Sextius Pullaenius	beneficiarius consularis II Italicum	/	I. 192	
91.	C. Licinius Bellicianus	beneficiarius consularis II Italicum pia fidelis	/	13. december 211	
92.	P. Aelius Verinus	beneficiarius	/	213	/
93.	Vibius Cassius Victorinus	beneficiarius consularis II Italicum pia fidelis Antoninianae	/	215	
94.	M. Aurelius Iustus	beneficiarius consularis II Italicum pia fidelis	/	217	
95.	Aurelius Paterclus	beneficiarius	/	3. st.	
96.	??? Quintianus	beneficiarius consularis	/	konec 2. ali začetek 3. st.	
97.	/	beneficiarius consularis	/	?	

Vojaške napise iz Pretorija Latobikov in njegove okolice v celoti (osemnajst napisov) sestavljajo beneficiarski napisi. Med prevladujočimi napisi konzularjevih beneficiarijev sta po enkrat izpričana tudi konzularjev legat (št. 53) in nekdanji konzularjev beneficiarij, ki je na napis poleg oznake *ex beneficiario consularis* dodal tudi status veterana prve Pomožne legije (št. 55). Poleg omenjene legije sta na desetih primerih navede-

ni še dve vojaški enoti. Štirinajsta Dvojna legija je izpričana na treh napisih (št. 57, 61 in 62), vendar glede na ime in datacijo lahko sklepamo, da je napisa št. 57 in 61 dala postaviti ista oseba. Deseta Dvojna legija je izpričana na napisih št. 58, 59, 60, 63, 64, 65 in 66. Na napisu št. 58 je ime legije dopolnjeno z vzdevkom *Severiana*, po cesarski dinastiji Severov, na napisu št. 66 pa z *Antoniniana*, po cesarski dinastiji Antoninov. Oznaka

Tabela 8: Predstavniki beneficiarjev v Celeji¹

Št.	Ime beneficiarja	Funkcija, vojaška enota	Starost	Datacija	Prokurator
Beneficiarii procura- toris					
68.	Surus	beneficiarius pro- curator	/	I. 110	Memmius Apolaris
69.	Antonius Maximus	beneficiarius pro- curator	/	2. ali 3. desetletje 2. st.	Q. Caccilius Redditus
70.	L. Messius Frontinus	beneficiarius pro- curator	/	120 do neposredno po 135	C. Censorius Niger
71.	M. Ulpus Crescens	beneficiarius pro- curator	/	120-130	C. Censorius Niger
72.	Nonius? Primus	beneficiarius pro- curator	/	okoli 140	Plautius Caesianus
73.	Masclinius Successus	beneficiarius pro- curator	/	prva polovica 2. st.	C. Antistius Auspex
74.	Augustanus	beneficiarius pro- curator	/	prva polovica 2. st.	C. Rasinius Silo
75.	Gemellius Adiutor	beneficiarius pro- curator	/	prva polovica 2. st.	Drusius Proculus
76.	Q. Crescentius Mar- cellus	beneficiarius pro- curator	/	prva polovica 2. st.	Q. Lisinius Sabinus
77.	T. Flavius Dubitatus	beneficiarius pro- curator	/	prva polovica 2. st.	Q. Lisinius Sabinus
78.	C. Mustius Tettianus	beneficiarius pro- curator	/	prva polovica 2. st.	Lisinius Sabinus
79.	Lucilius Finitus	beneficiarius pro- curator	/	okoli 152-153	Flavius Titianus
80.	C. An(t)onius Valens	beneficiarius pro- curator	/	152-153	Flavius Titianus
81.	C. Fuscinius Catullus	beneficiarius pro- curator	/	154-158	Ulpus Victor
82.	Adnamius Flavinus	beneficiarius pro- curator	/	okoli 158	Ulpus Victor
83.	Adnamius Flavinus	beneficiarius pro- curator	/	okoli 158	Usenius Secundus

1 Visočnik, "Vojaški napisi iz Celeje in njene okolice", 337.

Št.	Ime beneficiarja	Funkcija, vojaška enota	Starost	Datacija	Prokurator
84.	Q. Kaninius Lucanus	beneficiarius pro- curator	/	158	Usenius Secundus
85.	Licinius Hilarus	beneficiarius pro- curator	/	okoli 160	M. Bassacus Rufus
86.	/	beneficiarius pro- curator	/	Čas Antonina Pija?	Cacilius Iuventianus
Beneficarii consularis					
87.	Rufus Senilis	beneficiarius consu- laris	/	konec 2. ali začetek 3. st.	
88.	Flavius Decoratianus	beneficiarius consu- laris	/	konec 2. ali začetek 3. st.	
89.	M. Ulpus Acilianus	beneficiarius consula- ris II Italicum	/	konec 2. ali 3. st.	
90.	Q. Sextius Pullaenius	beneficiarius consula- ris II Italicum	/	I. 192	
91.	C. Licinius Bellicianus	beneficiarius consu- laris II Italicum pia fi- delis	/	13. december 211	
92.	P. Aelius Verinus	beneficiarius	/	213	/
93.	Vibius Cassius Victo- rinus	beneficiarius consula- ris II Italicum pia fide- lis Antoninianae	/	215	
94.	M. Aurelius Iustus	beneficiarius consu- laris II Italicum pia fi- delis	/	217	
95.	Aurelius Paterclus	beneficiarius	/	3. st.	
96.	??? Quintianus	beneficiarius consu- laris	/	konec 2. ali začetek 3. st.	
97.	/	beneficiarius consu- laris	/	?	

miles se pojavi tudi na oltarju konzularjevega beneficiarja Gaja Bebija Marcelina (št. 58).

Z območja Celeje se beneficiarski napisi delijo na dve skupini: na prokuratorjeve (do markomanskih vojn) in konzularjeve, ko provinco ni več upravljal prokurator, ampak legat.²³

²³ Visočnik, "Vojaški napisi iz Celeje in njene okolice", 335.

Tabela 9: Predstavniki vojske na posamičnih lokacijah po Sloveniji

Št.	Ime vojaka	Funkcija, vojaška enota	Starost	Datacija	Vrsta napisa	Najdišče	Objava
Practoriani							
120.	/	miles legionis XV	/	sredina 1. st. pr. n. št.	nagrobni napis (odlomek nagrobnika)	Most na Soči	Svoljšak, Žbota-Trkman, 1986, 390, št. 6

Slika 1: Zemljevid, ki prikazuje število vojaških napisov na prostoru tromeje med Italijo, Norikom in Panonijo (zemljevid prirejen po <https://maps.google.com/>).

Graf 1: Grafični prikaz števila vojaških napisov.

Opomba: V skupino »ni podatka« so vključeni vojaški napisi iz odlomljenih ali poškodovanih spomenikov, na katerih je napisno polje nečitljivo ali popolnoma odstranjeno.

Graf 2: Grafični prikaz števila vojaških napisov glede na vrsto nagrobnega spomenika.

Opomba: V skupino »ni podatka« so vključeni nagrobni napisi iz odlomljenih ali poškodovanih spomenikov, na katerih je pisno polje nečitljivo ali popolnoma odstranjeno.

Graf 3: Grafični prikaz števila rimskih vojakov na slovenskem prostoru glede na funkcijo.

Graf 4: Grafični prikaz števila rimskih vojakov na slovenskem prostoru glede na obdobje.

Opomba: V skupino »ni podatka« so vključeni rimski vojaki iz odlomljenih ali poškodovanih spomenikov, na katerih je datacija nečitljiva ali popolnoma odstranjena.

Graf 5: Grafični prikaz rimskih vojaških oddelkov omenjenih na obravnavanih napisih.

Opomba: V skupino »ni podatka« so vključeni rimski vojaki iz odlomljenih ali poškodovanih spomenikov, na katerih so podatki o pripadnosti k vojaškemu oddelku nečitljivi ali popolnoma odstranjeni.

Graf 6: Grafični prikaz rimskih vojaških oddelkov na slovenskem prostoru razvrščenih po obdobjih.

Opomba: V skupino »ni podatka« so vključeni rimski vojaki iz odlomljenih ali poškodovanih spomenikov, na katerih so podatki o pripadnosti k vojaškemu oddelku nečitljivi ali popolnoma odstranjeni.

Graf 7: Grafični prikaz najdišč rimskih vojaških napisov v obravnavanem obdobju.

Opomba: V graf niso vključeni beneficiariji iz celejanskega prostora.

Summary

The large part of military inscriptions is represented by tombstones (gravestones, stelae, sarcophagi, tombs, cremation and cinerary urns) (look chart 1 and 2), while the lesser part is known from altars and dedications. The latter are votive inscriptions, often dedicated to deities, family members and friends. The overriding message on military inscriptions is primarily of memorial usage, but on some examples soldiers are also mentioned as dedicators or contributors (no. 5, 11, 18/19, 106 and 113). Examples no. 21, 27, 44, 45, 49, 98/104, 101 and 119 testify that some soldiers used to order such tombstones during their lifetime for themselves and were later testamentary erected after they passed away.

From everything stated, it is clear that despite the modest number of existing and documented military inscriptions found all over Slovenia, they confirm the presence of Roman soldiers in this area. The increased number of military inscriptions from the 1st and 2nd century (see chart 4) can be attributed to the intensive expansion of the Roman Empire in the Southeast Europe-

an region towards the Balkans and the subsequent war developments within the Empire.

Military inscriptions from Emona, Petovio, Neviodunum, Praetorium Latobitorum, Celeia and other individual locations all over Slovenia mostly belonged to the beneficiarii, common legionaries, praetorians, centurions and veterans; in three cases (no. 48, 55 and 115) it is also clear the function and the department unit in which these veterans served.

On military inscriptions found all over Slovenia are mentioned Apollo's Fifteenth Legion, Augustus' Eighth Legion, Thirteen Twin Legion, Italian Second Legion and individual units of the Hispanic Ninth legion and the Fourteenth Twin legion, the Rescuer First Legion, Lucky Flavian Fourth Legion, Macedonian Fifth Legion, Sixth Ironclad legion, Tenth Twin Legion, the Thunderbolt Twelfth Legion and Thirteenth Twin Legion.

Among praetorian troops the second cohort is mentioned twice, while the first praetorian cohort and the seventh praetorian cavalry cohort only once. Beside praetorian troops, the inscription no. 98 mentions a commander of a reconnaissance unit of praetorians.

Among inscriptions of auxiliary troops there are also two mentions of the first and second horse unit – alae of Thracians and Commageni, while units of the first Hispanic cohort, first Germanic cohort and the horse unit of Asturi are all mentioned once.

Examples of military inscriptions from Emona of the 1st century AD (see chart 5 and 6) prove only that the Apollo's Fifteenth Legion and the Augustus' Eighth Legion participated in the conquest of the Cisalpine Gaul and the Western Balkan territories against indigenous people. Furthermore evidence can be found on military inscriptions from Petovio, specifically those attributed to the Augustus' Eighth Legion (see chart 5 and 6) of which soldiers built a military camp in the vicinity of today's Ptuj.

After the second half of the 1st century AD the number of representatives of the Thirteenth Twin Legion is increased among inscriptions (see chart 6). These inscriptions give further evidence to the already known ancient sources about the presence and accommodation of the Thirteenth Twin Legion in Petovio's region. In ancient sources the Thirteen Twin Legion was mentioned by Tacitus in relation to the year of four emperors.

In Neviodunum and Praetorium Latobiorum inscriptions can be connected with the beneficiarii (see chart 3), which in most cases are altars and dedications intended for gods and other deities. Most of the inscriptions are dedicated to Jupiter and several local patrons. On inscriptions no. 3 and 58, Jupiter is known as Jupiter Dolichenus. In the Roman Empire during the 2nd and 3rd century the cult of Jupiter Dolichenus was widespread especially among soldiers. In Pannonia it flourished during the Severan dynasty. Some examples of these inscriptions were dedicated to individual goddesses (no. 4, 17, 33 and 35) or all gods (no. 58 and 59) and in one case also to compatriots (no. 46). Most of these votive inscriptions belonged to the beneficiarii and are accurately dated to the 2nd and 3rd century (no. 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64 and 66), i.e. during this period in provincial towns the Empire established important offices and institutions, which were managed by the beneficiarii.

None of the dedicators or contributors was an ordinary soldier: Valerius Aemilianus (no. 3) was a sign-bearer, Vibius (no. 4) was a superintendent, Martial (no. 17) and Lucius Septimius Tertinius (no. 105) were centuri-

ons, Gaius Cassius Silvester (no. 33) was a veteran, Publius Maximus Maternus (no. 46) was a measurer and others (no. 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66 and 67) were all beneficiarii.

Many roman military inscriptions found all over Slovenia were scattered on different locations in Dolenjska, Bela Krajina (Tržišče, Šmihel near Žužemberk, Veliko Korinje near Žužemberk) and Styria (Črešnjevec, Slovenj Gradec, Slovenske Konjice, Hudinja near Vitanje and Vrba near Dobrna), from which can be concluded, that these places were included in the wider hinterland of provincial towns of Celeia, Petovio and Neviodunum. In the far west of Slovenia, in Grad near Reka was found a cemetery with 149 graves. Among finds there was a tombstone belonging to a military soldier of the Fifteenth Legion (no. 120), dated between 53 and 31 BC.

Expected differences can be spotted between cities, which are already visible by the number of military inscriptions.

Povzetek

Velik del vojaških napisov se nahaja na nagrobnikih (nagrobne plošče, stele, sarkofagi, pepelnice, grobnice in žare) (glej graf 1 in 2), v manjšem številu pa na votivnih napisih (v obliki oltarjev in posvetil). Vojaki na napisih nastopajo kot pokojniki, pa tudi kot postavljalci napisov družinskim članom (št. 5, 11, 18/19, 106 in 113). Kot postavljalci spomenikov so vojaki izpričani tudi na napisih št. 21, 27, 44, 45, 49, 98/104, 101 in 119, katere so naročili še v času svojega življenja in jih oporočno dali postaviti v spomin sebi in svojim bližnjim. Iz vsega, kar smo navedli, je razvidno, da kljub skromnemu številu obstoječih in dokumentiranih vojaških napisov najdenih širom Slovenije, ti podpirajo predpostavko o prisotnosti rimskih vojakov na obravnavanem območju. Povečano število napisov vojakov iz 1. in 2. st. (glej sl. 5) lahko povežemo z intenzivno širitvijo rimske države na jugovzhodni evropski prostor in naprej na Balkan in kasnejšim vojnim dogajanjem znotraj cesarstva.

Na obravnavanih vojaških napisih Emone, Petovione, Nevioduna, Prateorija Latobikov, Celeje in drugih posamičnih lokacijah po Sloveniji so izpričani predvsem beneficiarii, legionarji, pretorijanci, centurioni in veterani; v treh primerih (št. 48, 55 in 115) je pri veteranih ome-

njena tudi funkcija in oddelek vojaških enot v katerih so službovali.

Poleg petnajste Apolonove, osme Avgustove, trinajste Dvojne, druge Italske legije ter posamičnih enot devete Hispanske in štirinajste Dvojne legije, so na vojaških napisih izpričane še prva Pomožna, četrta Flavia srečna, peta Makedonska, šesta Železna, deseta Dvojna, dvanajsta Bliskovita in trinajsta Dvojna legija.

Med pretorijanskimi četami se Druga pretorijanska kohorta pojavi dvakrat, Prva pretorijanska kohorta in Sedma pretorijanska konjenica pa enkrat. Poleg pretorijanskih čet se v enem primeru (št. 98) pojavi tudi poveljnik izvidniške enote pretorijancev. Med pomožnimi četami se prva ala Komagenov in druga ala Tračanov pojavita dvakrat, po enkrat pa prva germanska in prva hispanška kohorta ter druga ala Asturov.

Primeri vojaških napisov iz Emone v 1. st. n. št. (glej sl. 6 in 7) dokazujejo zgolj to, da sta petnajsta Apolonova in osma Avgustova legija sodelovali pri osvajanju jugovzhodno alpskega in zahodno balkanskega prostora v boju proti avtohtonemu prebivalstvu. Podobno ugotovitev lahko razberemo tudi iz vojaških napisov iz Peto-vione, med katerimi po številu prevladujejo napisi osme Avgustove legije (glej sl. 6 in 7), ki je v okolici današnjega Ptuja postavila vojaški tabor. Iz druge polovice 1. st. n. št. so na napisih največkrat izpričani predstavniki trinajste Dvojne legije (glej sl. 7). Njihova omemba predstavlja dodaten dokaz o prisotnosti in nastanitvi trinajste Dvojne legije na lokaciji, ki jo v antičnih virih omenja Tacit v povezavi z letom štirih cesarjev.

Iz stališča preučevanja rimskih vojaških napisov, sta pomembna tudi Neviodunum in Pretorij Latobikov, kjer številčno prevladujejo beneficiarski napisi (glej sl. 4), ki so v večini primerov oltarji ali posvetila namenjena božanstvom. Največkrat so napisi posvečeni Jupitru in lokalnim zavetnikom kraja. Na napisih št. 3 in 58 je Jupiter poimenovan kot Jupiter Dolihenski. Dolihenov kult je bil po imperiju razširjen posebej med vojaštvom v 2. in 3. st. V Panoniji je doživel razcvet v času dinastije Severov. Na nekaterih primerih so napisi posvečeni posameznim boginjam (št. 4, 17, 33 in 35) ali vsem bogovom (št. 58 in 59) in v enem primeru tudi rojakom (št. 46). Večina votivnih napisov je natančno datiranih (št. 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64 in 66). Največ beneficiarskih napisov je datiranih v čas 2. in 3. st., kar dokazuje, da so bili v tem obdobju v provincialnih mestih ustanovljeni pomembni uradi in

druge institucije, ki so jih morda upravljali beneficiarji. Med te iz našega območja nedvomno prištevamo beneficiarsko postajo Pretorija Latobikov. Nobeden od posvetiteljev votivnih napisov ni bil navaden vojak: Valerij Emiljan (št. 3) je bil nosilec znaka, Vibij (št. 4) je bil intendant, Marcijal (št. 17) in Lukij Septimij Tertin (št. 105) sta bila centuriona, Gaj Kasij Silvester (št. 33) je bil veterani, Publij Maskimij Matern (št. 46) je bil merilec, ostali (št. 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66 in 67) pa so bili beneficiarji.

Najdišča vojaških napisov z območja slovenskega prostora so znana tudi na posamičnih lokacijah po Dolenjski in Beli Krajini (npr. v Tržišču, Šmihelu pri Žužemberku in Velikemu Korinju pri Žužemberku) ter štajerskega prostora (npr. Črešnjevce, Slovenj Gradec, Slovenske Konjice, Hudinja pri Vitanju in Vrba pri Dobrni), iz česar lahko sklepamo, da so bili ti kraji vključeni v širše zaledje provincialnih mest Celeje, Petovione in Nevioduna. Na skrajnem zahodu Slovenije, na robu naselbine Grad pri Reki, je bilo odkrito in raziskano grobišče s 149 grobovi. Med temi se je nahajal tudi vojaški nagrobnik vojaka petnajste legije (št. 120), datiran med l. 53 in 31 pr. n. št. Opaziti je mogoče tudi pričakovane razlike med mesti, ki so vidne že v številu vojaških napisov.

Literatura

- Cassius Dio. *Rhomaïke Historiae*. Translated by Earnest Cary. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1927, http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/home.html (23. januar 2014).
- Ciglencečki, Slavko. 'Strukturiranost poznorimske poselitve Slovenije = Strukturierung spätantiker Besiedlung Sloweniens', *Arheološki vestnik* 48 (1997): 191–202.
- Gaspari, Andrej. »Apud horridas gentis ...« začetki rimskega mesta Colonia Iulia Emona = beginnings of the Roman town of Colonia Iulia Emona. Ljubljana: muzej in galerije mesta Ljubljane, 2010.
- Gilliver, Kate. 'The Augustan Reform and Structure of the Imperial Army.' In *A Companion to the Roman Army*, ur. Paul Erd-

- kamp, 183–200. Chichester: Willy-Blackwell, 2007.
- Horvat, Jana. 'Roman Provincial Archaeology in Slovenia Following the Year 1965: Settlement and Small Finds', *Arheološki vestnik* 50 (1999): 215–257.
- Jevremov, Blagoj. *Vodnik po lapidariju*. Ptuj: Pokrajinski muzej, 1988.
- Lazar, Irena. 'Celeia.' In *Situla, Volume 40: The autonomous towns of Noricum and Pannonia / Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien, vol. 1: Noricum*, ur. Marjeta Šašel Kos, Peter Scherrer, 71–101. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2002.
- Lovenjak, Milan. *Situla, Volume 37: Neviodunum - Inscriptiones Latinae Slovenia (ILSl) 1*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 1998.
- Mikl Curk, Iva, Ciglencečki, Slavko, Vuga, Davorin. *Po poteh rimskih vojakov v Sloveniji*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine Slovenije, 1993.
- Saria, Balduin. 'Vojaški nagrobni napis iz Emona.' *Kronika slovenskih mest* 3, no. 1 (1937): 46–48.
- Svoljšak, Drago and Žbona-Trkman, Beatrice. 1986. 'Novi napisi v Posočju.' *Arheološki vestnik* 37, 385–398.
- Šašel, Jaroslav. 'Avgust 69: vojaški puč v Poetovionu.' *Kronika* 1, no. 27 (1979): 1–7.
- Šašel, Jaroslav. 'Dolihenov tempelj, zgrajen v Pretoriju Latobicorum leta 196.' *Kronika* 1, no. 30 (1982): 191–193.
- Šašel, Jaroslav. 'Zur Frühgeschichte der XV. Legion und zur Nordostgrenze der Cisalpina zur Zeit Caesars', *Situla, Volume 30: Opera selecta* (1992): 469–477.
- Šašel, Jaroslav. 'Pro Legato'. *Situla, Volume 30: Opera selecta* (1992): 305–315.
- Šašel Kos, Marjeta. *Zgodovinska podoba prositora med Akvilejo, Jadranom in Sirmijem pri Kasiju Dionu in Herodijanu*. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1986.
- Šašel Kos, Marjeta. 'The 15th Legion at Emona – Some thoughts.' *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 109 (1995): 227–244.
- Šašel Kos, Marjeta. 'Je bila Emona nekdanji tabor 15. legije in veteranska kolonija?' *Zgodovinski časopis* 52, no. 3 (112) (1998): 317–329.
- Šašel Kos, Marjeta. 'Cestni postaji Atrans in Pretorij Latobikov' In *Zakladi tisočletij - Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, ur. Bronislava Aubelj, 238–240. Ljubljana: založba Modrijan, 1999.
- Šašel Kos, Marjeta. *Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije – Rimski spomeniki – Vodnik*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2004.
- Šašel Kos, Marjeta. *Situla, Volume 43: Appian and Illyricum*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2005.
- Šašel Kos, Marjeta. *Rimsko osvajanje zahodnega Balkana: Ilirik v Apijanovi Ilirski zgodovini*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2010.
- Šašel Kos, Marjeta. 2012. 'Colonia Iulia Emona – the genesis of the Roman city,' *Arheološki vestnik* 63 (2012): 79–104.
- Tacitus. *Annales - Ab excessu divi Augusti*. Translated By Fran Bradač. Maribor: založba Obzorja, 1968.
- Visočnik, Julijana. 2008. 'Vojaški napisi iz Celeje in njene okolice.' *Arheološki vestnik* 59 (2008): 325–357.